

Informētā piekrišana: nozīme, veidi un saturs

DR.SC.SOC. SIGNE MEŽINSKA

LU DZĪVĪBAS UN MEDICĪNAS ZINĀTŅU PĒTĪJUMU ĒTIKAS KOMITEJAS
PRIEKŠSĒDĒTĀJA, MEDICĪNAS FAKULTĀTES ASOCIĒTĀ PROFESORE

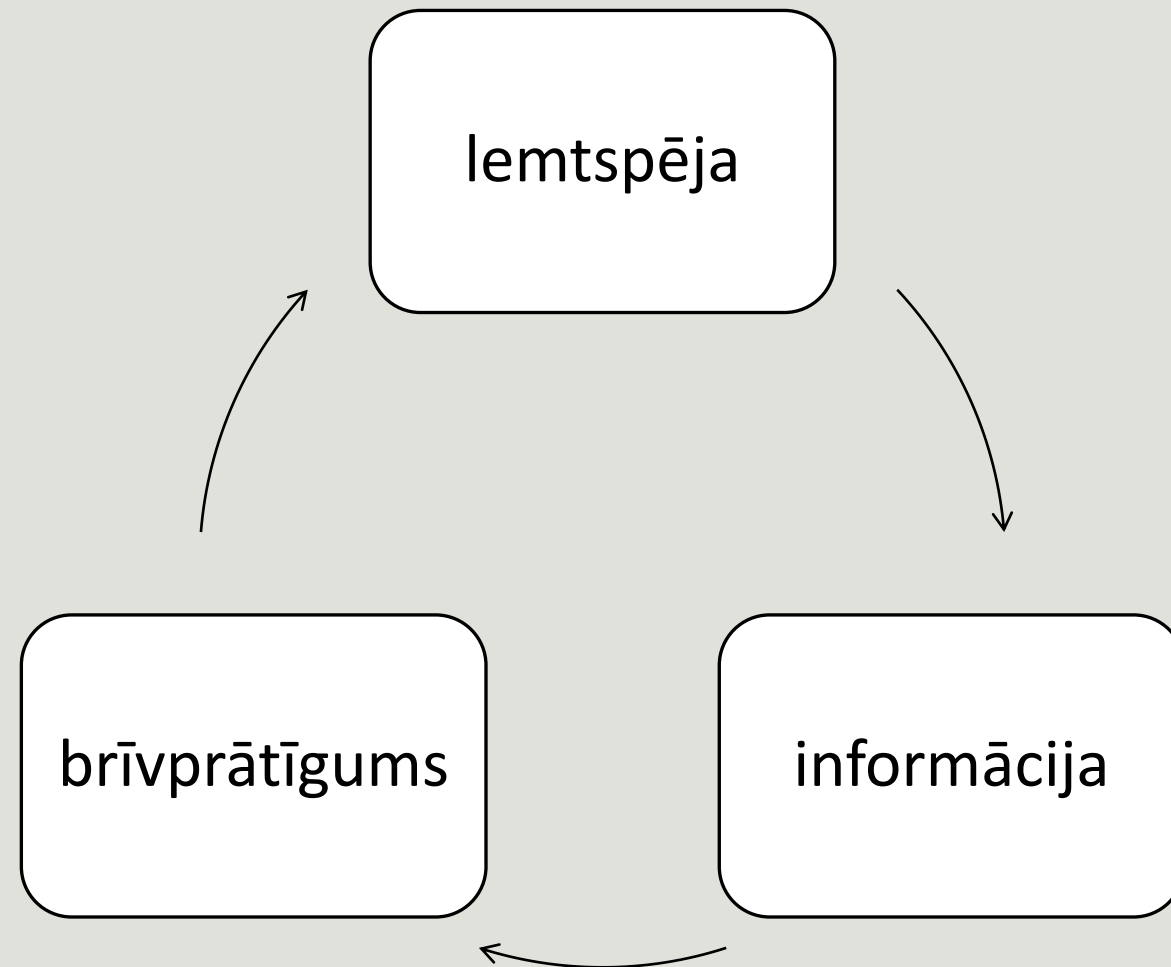
Pētījuma dalībnieku tiesības

- Tiesības saņemt informāciju par pētījumu
- Tiesības uzdot jautājumus un saņemt atbildes
- Tiesības atteikties no dalības pētījumā vai pārtraukt dalību pētījumā jebkurā laikā (bez nelabvēlīgām sekām)
- Personas datu subjektiem noteiktās tiesības attiecībā uz pētījumā izmantotajiem personas datiem

Informētā piekrišana

- Viens no galvenajiem pētniecības ētikas principiem ir autonomijas princips
- Autonomija ir personas gribas brīvībā balstīta spēja izdarīt izvēles (tiesības uz brīvību un brīvu izvēli)
- Šī principa praktiskā izpausme pētījumos – informētās piekrišanas saņemšana
- No ētikas viedokļa informētā piekrišana ir process, kura laikā pētnieks un potenciālais pētījuma dalībnieks pārrunā (vai citā veidā apmainās ar informāciju) paredzamā pētījuma būtību, ieguvumus, riskus, norisi utt. un potenciālais pētījuma dalībnieks pieņem lēmumu par dalību pētījumā

Informētās piekrišanas pamatelementi

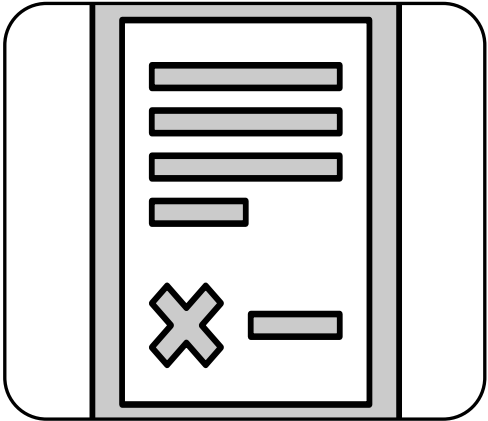
Informētā piekrišana

- Ja pētījumā kā pētījuma dalībniekus ir paredzēts iesaistīt cilvēkus, tiek izmantoti personas dati vai cilvēka izcelsmes bioloģiskie paraugi, viena no galvenajām ētiskajām prasībām ir informētās piekrišanas iegūšana

Brīvprātīgums un piekrišanas atsaukšana

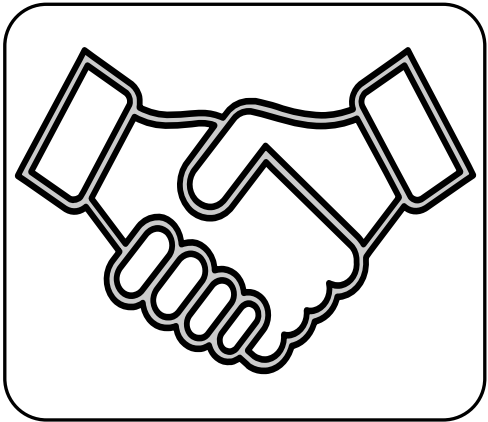
- Dalībai pētījumā ir jābūt brīvprātīgai
- Pētījuma dalībnieks jebkurā laikā drīkst brīvi atsaukt savu piekrišanu dalībai pētījumā, arī tad, ja pētījums ir uzsākts
- Ja pētījumā tiek izmantoti personas dati vai bioloģiskie paraugi, jābūt plānam, kas ar tiem notiks, ja cilvēks pārtrauks dalību pētījumā

Informētās piekrišanas veidi

Rakstiska

- Pamata piekrišanas veids dalībai pētījumos ar cilvēku iesaisti
- Jāsniedz informācija, kas nepieciešama, lai izlemtu par dalību pētījumā
- Jābūt iespējai uzdot jautājumus un saņemt atbildes
- Ētikas komitejas apstiprināta veidlapa
- Par izmaiņām ir jāinformē ētikas komiteja

Mutiska vai ar tādām darbībām, kas nepārprotami apliecina piekrišanu

- Gadījumos, ja netiek apstrādāti personas dati (piem. anonīma anketēšana) vai pamatotu iemeslu dēļ nav iespējams saņemt rakstisku piekrišanu
- Jāsniedz informācija, kas nepieciešama, lai izlemtu par dalību pētījumā
- Jābūt iespējai uzdot jautājumus un saņemt atbildes
- Ētikas komitejas apstiprināts veids
- Par izmaiņām ir jāinformē ētikas komiteja

Anonīmas anketas ievada daļa

Aicinām Jūs piedalīties [*pētījuma veicējs*] veiktā pētījumā par [*pētījuma tēma*] [*pētījuma nosaukums*], aizpildot anonīmu pētījuma anketu. Anketas aizpildīšana Jums aizņems aptuveni [..] minūtes.

Pētījuma mērķis ir [*pētījuma dalībniekiem saprotamā valodā aprakstiet projekta mērķi, un to, kā tiks izmantoti pētījuma rezultāti*].

[*Pētījuma dalībniekiem saprotamā valodā aprakstiet ieguvumu, ko sniegs šis pētījums. Ja ir paredzami riski pētāmajām personām (piemēram, anketā ir sensitīvi jautājumi, kas var izraisīt psiholoģisku reakciju), aprakstiet arī tos.*]

Piedalīšanās pētījumā ir brīvprātīga. Jums ir tiesības atteikties aizpildīt anketu, un Jūsu atteikšanās neradīs nekādas nevēlamas sekas.

Anketa ir anonīma, Jūs nebūs iespējams identificēt pēc anketā sniegtās informācijas, un dati tiks izmantoti tikai apkopotā veidā pētījuma mērķa sasniegšanai.

Ja Jums rodas jautājumi par šo pētījumu, varat vērsties pie [*pētījuma vadītāja kontakti, piemēram, epasts*]

Informētā piekrišana KAD?

- Pirms tiek uzsākta dalība pētījumā
- Pietiekami daudz laika, lai varētu iepazīties ar informāciju un uzdot jautājumus

Informētā piekrišana

- Piekrišanu var sniegt pilngadīgas personas, kuras ir spējīgas paust savu gribu
- Gadījumos, ja potenciālā pētāmā persona ir nepilngadīga vai nespēj paust savu gribu (nav rīcībspējīga/lemtspējīga), ir jāsaņem tās likumisko pārstāvju piekrišana

Latvijas sociologu asociācijas ētikas kodekss

10.3. Bērnu vecumā līdz 16 gadiem informēta piekrišana

(a) Veicot pētījumus ar bērniem, sociologi iegūst no bērniem informētu piekrišanu piedalīties pētījumā tik lielā mērā, cik viņi to var dot, izņemot tos gadījumus, kad informētā piekrišana nav nepieciešama, kā tas ir izklāstīts šajā Kodeksā.

(b) Veicot pētījumus ar bērniem, sociologi iegūst bērnu vecāku vai likumīgu pilnvarotu aizbildņu piekrišanu. Sociologi var neprasīt bērnu vecāku vai aizbildņu piekrišanu, ja (1) pētījums saistīts tikai ar minimālu risku tā dalībniekiem vai (2) vecāku vai aizbildņu piekrišana nav saprātīga prasība (piemēram, lai aizsargātu bērnus, kuri ir bez uzraudzības vai kurus ļaunprātīgi izmanto).

Problēma: latviešu valodā nav nošķiruma starp terminiem *consent/assent*!

Nav juridiska pamatojuma 16 gadu robežai.

Medicīnas pētījumos, balstoties uz Pacientu tiesību likuma normām, vecāku vai likumisko aizbildņu piekrišana nepieciešama līdz pilngadības sasniegšanai, vienlaikus saņemot arī nepilngadīgā apstiprinājumu (*assent*).

Informētā piekrišana

[Latvijas sociologu ētikas kodekss](#) nosaka, ka informētā piekrišana ir jāsaņem:

- (1) ja dati tiek ievākti no cilvēkiem jebkurā komunikācijas, mijiedarbības vai starpniecības procesā vai
- (2) ja cilvēku uzvedība tiek novērota privātā kontekstā, kur indivīds pašsaprotami sagaida, ka nenotiek nekāda novērošana

Maldināšana pētījumā

- Pamata pieeja - pētījuma dalībniekam ir jāsaņem visa informācija par pētījumu un jāsniedz informētā piekrišana
- Gadījumi, kad dalībnieks netiek informēts vai tiek maldināts par pētījuma mērķi, zinātnē tiek pieļauti tikai īpašos izņēmuma gadījumos, pēc pozitīva ētikas komitejas atzinuma saņemšanas

Lielas diskusiju telpas; lietotāji ir informēti, ka sarunas nav konfidenciālas → nav nepieciešama informēta piekrišana

Nav sensitīvs

Internetā pieejamu datu izmantošana pētījumos - personu izteikumi, komentāri utt.

Publiski

Privāts

Slēgtas, privātas grupas, vietnes par sensitīvām tēmām, lietotāji sarunas neuzskata par publiskām → nepieciešama informētā piekrišana

Sensitīvs

Sveningsson, M. (2004). Ethics in Internet ethnography. In *Readings in virtual research ethics: Issues and controversies* (pp. 45-61). IGI Global.

Pētījumu ētikas komitejas loma

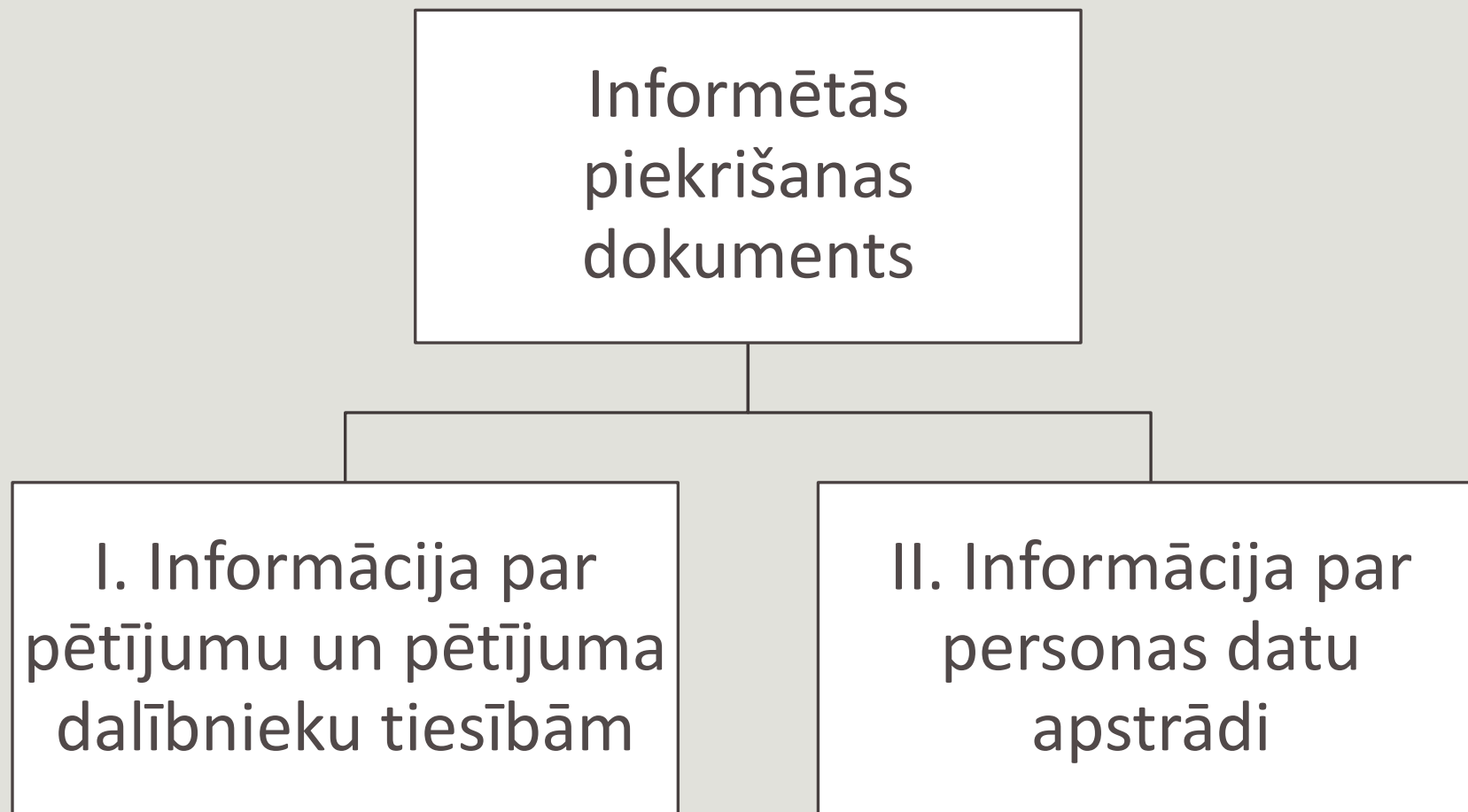
Pētījumu ētikas komiteja:

- Izvērtē plānoto informētās piekrišanas procesu
- Izskata un apstiprina informētās piekrišanas dokumentus

Autonomija un informācija

- Autonomas izvēles veikšanai ļoti svarīga ir informācijas pieejamība
- Informācija sniedz iespēju apsvērt dažādas rīcības iespējas, riskus un ieguvumus personisko vērtību kontekstā

Informētās piekrišanas dokumenta saturs

Informācija par pētījumu un pētījuma dalībnieku tiesībām

- ✓ **Pētījuma būtība un mērķis**
- ✓ **Pētījuma finansējuma avots** (ja tāds ir)
- ✓ **Pētījuma procedūru būtība, norise un ilgums**, t.sk. informācija par apgrūtinājumiem (papildus vizītes utt.)
- ✓ **leguvumi un riski**, t.sk. pasākumi risku novēršanai vai mazināšanai
- ✓ **Privātuma aizsardzība un konfidencialitāte**
- ✓ **Pētījuma rezultātu pieejamība**
- ✓ **Informācija par rezultātu, datu, bioloģisko paraugu tālāko izmantošanu**, t.sk. par komerciālu izmantošanu
- ✓ **Pētījuma dalībnieku tiesības**, t.sk. tiesības atteikties piedalīties vai pārtraukt dalību jebkurā laikā
- ✓ **Pētnieka un ētikas komitejas kontaktinformācija**

Informācija par personas datu apstrādi

- ✓ **Detalizēta informācija par personas datiem,** kas tiks apstrādāti pētījumā un apstrādes mērķi
- ✓ **Informācija par personas datu uzglabāšanu,** t.sk. par uzglabāšanas ilgumu un par rīcību gadījumā, ja persona pārtrauc dalību pētījumā
- ✓ **Informācija par datu pārzini**
- ✓ **Datu pārziņa kontaktinformācija**
- ✓ **Tiesības iesniegt sūdzības par personas datu apstrādi**

Informācija par personas datu apstrādi

- Informētā piekrišana nepieciešama arī kontaktinformācijas izmantošanai, piemēram, lai uzaicinātu personas piedalīties pētījumā
- Anonīmus datus var uzglabāt bez ierobežojumiem

Jautājumi?